

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut
Psühholoogia õppekava

Kristiina Hovi

**Kutsekooli õpilaste karjäärikujuendamise pädevused, karjääriga
kohanemisvõime ning nende seosed palgatavusega**

Uurimistöö

Juhendaja: Triin Liin, PhD

Läbiv pealkiri: Karjääri kujundamine kutsekoolis

Tartu 2024

Kutsekooli õpilaste karjääriskujundamise pädevused, karjääriga kohanemise võime ning nende seosed palgatavusega**Kokkuvõte**

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli saada teada, kuidas hindavad Eesti kutsekoolide õpilased enda karjääriskujundamise pädevusi, karjäärialast kohanemisvõimet ning kas need on seotud õpilaste palgatavusega. Õpilased ($N = 99$) hindasid enda karjääriskujundamise pädevusi ja karjääriga seotud kohanemisvõimet Likerti 5-palli skaalal. Enesekohase küsimustiku lõpuni täitnud õpilased jaotati vastuste alusel gruppidesse, seoses sellega, kas neile on praktika ajal tööd pakutud ($N = 18$) või mitte ($N = 19$) ja kas nad on õpingute ajal erialast tööd teinud ($N = 38$) või mitte ($N = 60$). Üldiselt arvavad kutsekooli õpilased, et nad tegelevad karjääri kujundamise pädevustega seotud oskuste arendamisega pigem põhjalikult, ning et nende karjäärialane kohanemisvõime on tugev. Karjääriskujundamise pädevuste ja palgatavuse vahel seost ei leitud.

Märksõnad: karjääriskujundamise pädevused, karjäärialane kohanemisvõime, palgatavus, kutsekooli õpilased

Vocational school students' career development competencies career adaptability and their connection to employability**Abstract**

The purpose of this research was to find out how Estonian vocational school students evaluate their career development competencies and career adaptability and whether this is related to their employability. Students ($N = 99$) rated their career development competencies and their career adaptability on a 5-point Likert scale. Students who completed the self-administered questionnaire were divided into groups based on their answers, regarding whether they had been offered a job during the internship ($N = 18$) or not ($N = 19$) and whether they had done professional work during their studies ($N = 38$) or not ($N = 60$). In general, vocational school students think that they engage in the development of skills related to career design competencies rather thoroughly and that their career adaptability is strong. No relationship was found between career development competencies, career adaptability and employability.

Keywords: career development competencies, career adaptability, employability, vocational school students

Sissejuhatus

Karjääri kujundamine võib olla väljakutse eriti kooliõpilaste jaoks, sest neil ei pruugi olla nii palju elukogemust kui kooli lõpetanud ja töötavatel inimestel. Valikute tegemine võib olla väga keeruline, kui puuduvad selle jaoks oskused ja huvi. Sellepärast on oluline mõista ja toetada kooliõpilaste valikute tegemise protsessi. Eriti oluline on see kutseõpilaste puhul sellepärast, et nemad peavad tööga seotud erialaseid valikuid tegema varasemas eas kui gümnaasiumiõpilased ning vahel varem kui üliõpilased, sest kutseõpe on seotud konkreetsete ametitega. (Kallaste jt, 2021; Sánchez-Queija jt, 2023)

Noori puudutavad karjääripädevuste alased teadmised aitavad mõista, mis moel esimest korda tööturule jõudvad noored inimesed mõtleavad ja millist abi noortele karjääriplaneerimise teekonnal pakkuda oleks vaja ning millised teadmised ja oskused aitavad karjääris paremini navigeerida. Karjääripädevused on arendatavad ja need on tihedalt seotud enda poolt tajutud palgatavusega, mis tähendab, et karjääripädevuste arendamine võib olla oluline noore tööjõu palgatavuse tõstmisel (Akkermans jt, 2013). Karjääripädevuste arendamine võimaldab tõsta enesekindlust, motivatsiooni ja vastupidavust ebaõnnestumisele. (Akkermans jt, 2015a)

Aastal 2023 kinnitati muudatused Eesti riigi koolide õppekavades seoses karjääriinfo kättesaadavuse võimaldamisega õpilastele, mis tähendab, et soovitakse rohkem rõhku panna koolipoolsele panusele õpilase karjääri kujundamise pädevuste arendamise toetamisel (Si-Lab, 2023). Seoses koolijärgse tööturule liikumisega vajab õpilane lisaks erialaste oskuste arendamisele ka oma elu planeerimisega seotud oskuste arendamist nagu näiteks eesmärkide seadmine ja tuleviku planeerimine ning selleks võib ta vajada oma õpetajate, juhendajate ja pere abi (Sulistiobudi jt, 2023). Õpilane ei pruugi olla võimeline siduma karjääri kujundamise pädevusi oma karjäärivalikutega ja selle jaoks võib-olla vaja kooli poolset tuge karjäärivalikuid toetava süsteemi näol, et nad oskaksid endale seada häid eesmärke, neid planeerida ja ellu viia (Kallaste jt, 2021).

Kuigi kutseõppeasutuse seaduse järgi peab kutsekool oma õpilastele tagama ligipääsu karjääriteenustele (Kutseõppeasutuse seadus, 2013), siis enda karjääriga seotud valikute tegemise eest vastutab iga õpilane ise (Innove, 2016). Kui õpilane tunneb ennast tuleviku suhtes lootusrikkalt, siis on tal ka paremad võimalused pärast kooli töö leida ja ennast edasi arendada (Sulistiobudi jt, 2023). Teadmatus karjääri suuna valikul võib tulevikus viia tööstressi tekkimiseni ja suutmatuseneni hoida kindlat

töökohta. Halva valiku tegemine võib pikemas perspektiivis viia mitteproduktiivse käitumiseni oma tuleviku töökohal nagu näiteks tööle hilinemine või töölt puudumine, töökohustuste vältimine või oskamatu täitmine ja huvipuudus tööülesannete vastu (Zakaria jt, 2017).

Selleks, et edukalt karjääri planeerida on vajalikud mitmed oskused ja võimed. Karjääriskujundamise pädevustega seotud oskused, nagu näiteks oskus olla enese soovidest ja huvidest teadlik, info kogumisoskus, planeerimis- ja tegutsemisoskused (Järva jt, 2018) ning karjääri kujundamisel ette tulevate probleemidega kohanemise võime ehk toimetulek nagu karjäärialane hõivatus-, kontrolli- ja kindlustunne ning uudishimu, on õpilaste enda poolt arendatavad. Karjäärialane hõivatustunne seisneb selles, et saadakse aru oma tulevikust töötajana ning kontrollitunne väljendub nõnda, et mõistetakse enda tuleviku üle on kontroll. Karjäärialane uudishimu võiks väljenduda selliselt, et tuntakse huvi enda valikute võimalike tagajärgede ja nende omavahelise võrdlemise vastu. Karjäärialane kindlustunne viitab sellele, et usutakse, et teatud tegevused viivad kindlate tulemusteni ning enesekindlusele seoses enda võimekusega probleeme lahendada (Savickas, 2005) Karjääripädevuste arendamine tugevdab võimet tulevikus proaktiivselt oma karjääriga seotud väljakutseid lahendada ehk siis ette näha võimalikke probleeme ning lahendada need enne nende tekkimist. Karjääriga kohanemisevõime arendamine võimaldab toime tulla karjääriga seotud probleemidega, mis toimuvad sel hetkel kui need juhtuvad (Akkermans jt, 2015b).

Kõrgema karjääripädevuste tasemega õpilased tunnevad, et nad on oma eluga rohkem rahul kui madalama karjääripädevuste tasemega õpilased. Rahulolevad õpilased on rohkem motiveeritud oma aega õpingutele kulutama. Aktiivselt õpingutele pühendunud õpilased tunnevad ennast oma erialal paremini (Akkermans jt, 2018). See tähendab, et kui õpilasel on paremad akadeemilised tulemused, siis tunneb ta ka ennast enesekindlamalt oma karjäärivalikutes ja on suuremal määral huvitatud karjääriõppe ressursside kasutamisest, kuid nad on motiveeritud neid kasutama enne kui nad teavad, kas nad on akadeemiliselt edukad või mitte, mis omakorda tähendab, et karjääriõppe võib neid motiveerida saama paremaid akadeemilisi tulemusi, et edendada oma karjäärialaseid eesmärke (Akkermans jt, 2018).

Proaktiivsus ehk ettenägelikkus on vajalik karjääriiga seotud ootamatute olukordadega hakkama saamiseks ja seda aitavad tõsta ka karjääriteenused. Samuti aitab ootamatute olukordadega toime tulla oskus luua tööalane suhtlusvõrgustik (Banerjee jt 2022). Kui õpilasel on hea suhtumine enda karjääri planeerimise alastesse teadmistesse, siis võib ta uskuda suurema tõenäosusega, et tema palgatavus sõltub rohkem tema enda võimetest ja vähem välistest teguritest (Banerjee jt, 2022).

Kuna tööturul on järjest enam ajutisi ja paindlikke töökohti, siis peab töötaja olema valmis vajadusel vahetama ametit või töökohta (Akkermans & Tims, 2017). Proaktiivsemad töötajad arendavad enda karjääripädevusi ja saavad vajadusel endale ise ameteid luua, mis omakorda tõstab nende enda tajutud palgatavust, heaolu ja karjäärialast edu (Akkermans & Tims, 2017). Proaktiivsed inimesed saavad tuleviku väljakutsetega paremini hakkama, nad on oskuslikumad planeerijad ja tegutsevad eesmärgistatult. Nad on võimelised ennast soovitud töökohal ette kujutama ja on sellest tulenevalt rohkem motiveeritud enesearengusse panustama (Ling jt, 2022)

Karjääripädevused aitavad proaktiivselt oma karjääri kujundada (Akkermans jt, 2018). Kõrge proaktiivusega isiksused on osavamad tutvumisvõrgustiku loojad, mis omakorda tähendab, et neid kutsutakse tööintervjuule tihemini kui vähem proaktiivseid inimesi (Le & Lin, 2023). Proaktiivsed inimesed kasutavad perekonnaliikmete ja sõprade abi, et leida tööpakkumisi ja suurendada oma tööotsingute alast tutvusringkonda. Siiski ei pruugi suurem tööintervjuude arv tähendada suuremat tööpakkumiste arvu, mis tähendab, et ainult proaktiivsusest edukaks tööturule sisenemiseks ei piisa (Le & Lin, 2023), kuid see on abiks töökoha hoidmisel (Ling jt, 2022).

Karjääripädevuste mudel

Vajadust abivahendi järele, mis aitaks noorel inimesel oma elu juhtida ja koolil teda karjääriõppes toetada, kirjeldas Marju Põld oma magistritöös aastal 2017 ning tema töö tulemusel loodud mudel võeti kasutusele Eesti karjääriõppe kirjanduses (Põld, 2017; Järva jt, 2018). Eesti karjääriõppe kirjanduses kirjeldatakse karjääri kujundamise pädevusi kui teadmiste, oskuste ja hoiakute ühendamist eesmärgiga õppida oma elu juhtima eesmärgiga teadlikke ja vastutustundlikuid valikuid tehes. Selle jaoks, et aidata Eesti õpilastel paremaid valikuid teha, on välja töötatud karjäärialaste pädevuste mudel Eesti koolides kasutamiseks (Järva jt, 2018).

Karjäärialaste pädevuste mudel hõlmab endas muuhulgas Eesti riikliku kooli lõpetaja pädevusi, mida on vaja edukaks hakkama saamiseks. Mudeli struktuuris on neli etappi: eneseteadlikkuse arendamine, võimaluste analüüs, planeerimine ja tegutsemine (Järva jt, 2018). Karjäärialaste pädevuste mudelit saab karjääriõppes kasutada selleks, et tõlgendada õpilaselt saadud infot tema teadmiste, oskuste ja hoiakute kohta karjääri kujundamise pädevuste kontekstis (Järva jt, 2018). Õpilaselt saadud infot sellisel viisil sünteesides on võimalik välja töötada parim lahendus tema toetamiseks (Järva jt, 2018). Karjääripädevused on seotud paremate akadeemiliste tulemustega, sealjuures võib õigeaegne karjääriõppe rakendamine parandada õpilase rahulolunnet (Akkermans jt, 2018).

Kuna karjäärikujundamise pädevused arenevad koos õpilase enesearenguga, siis põhikooli lõpuks peaks õpilane olema võimeline tegelema jõukohaste tööülesannetega ning gümnaasiumi lõpuks seostab ta enda kogemusi enda eesmärkidega (Järva jt, 2018). See tähendab seda, et kui õpilane astub pärast põhikooli kutsekooli, siis ei pruugi ta veel olla võimeline oma kogemusi ja eesmärke omavahel ühendama ning võib vajada selleks spetsialisti abi (Kallaste jt, 2021).

Eneseteadlikkuse arendamise kontekstis peaks kutsekooli õpilane oskama enda kogemusi analüüsides mõistma, millised valikuid teha, ja aru saama, et vastutab enda tehtud valikute eest ise (Innove, 2016). Samuti võiks kutsekooli õpilane teha vahet oma tugevatel ja nõrkadel külgedel (Innove, 2016). Võimaluste analüüsil võiks kutseõpilane olla kursis, milline seis on tööturul seoses tema valitud erialaga ja plaani tegemise osas, milliseid samme lisaks kooli lõpetamisele ta peaks veel astuma, et oma eesmärgini jõuda (Innove, 2016). Samuti tasub võrrelda oma isiklike väärtuseid ametil pakutavate võimalustega (Innove, 2016). Tegutsemise etapis on oluline eelnevalt läbi mõeldud plaan ka ellu viia. (Innove, 2016)

Karjääriplaneerimine kutsehariduskoolides

Kutsekooli õpilased erinevad gümnaasiumi ja ülikooli õpilastest selle poolest, et nad peavad varem otsustama, millist eriala või tööd nad tulevikus teha võiksid tahta, sest kutsekooli eriala valimine on vahetult seotud kindla karjäärisuunaga (Zakaria jt, 2017). Õpilased võivad valida kutsekooli gümnaasiumi või ülikooli asemel sellepärast, et kutsekooli diplom võimaldab neid võrdlemisi kiiresti siseneda tööturule, kuna kutseõpingute käigus läbitakse ka praktika, mille käigus võidakse ka töökohta pakkuda

(Faloon, 2023). Kutseõpilased saavad teoreetiliselt õpitud materjali kiiremini praktikas rakendada, kui gümnaasiumi või ülikooli õpilased, mis tähendab, et kutsekooli õpilastel tekib hea ettekujutus sellest, milline on erialane töö ja samuti saavad nad suurendada oma erialast tutvusringkonda (Faloon, 2023).

Hispaanias läbi viidud uuringus leiti, et kutsekooli õpilasi eristab üliõpilastest kõrgem tajutud usk iseenda palgatavusse ja see võib olla seotud sellega, et ülikoolilõpetajaid on rohkem kui neile sobivaid töökohti. Samuti on ülikooli poolt pakutav praktika tavaliselt lühiajaline ja vahel teistsuguse erialase suunitlusega kui üliõpilane otsib. Kutsekooli praktika aitab välja kujundada oskuseid, mis on seotud tööturule liikumisega. Uuringus leiti, et töökogemus tõstab õpilase enda tajutud palgatavust. Samuti leiti, et ülikooli lõpetajad ja kutsekooli lõpetajad erinevad selles suhtes, et kutsekooli lõpetajad on jõudnud oma erialal keskastme tasemele, kuid ülikooli õpilased peavad ihaldusväärse töökoha eesmärgil liikuma edasi magistrantuuri. See tähendab, et üliõpilase esimene kokkupuude erialase tööga võib toimuda alles peale lõpetamist, kuid kutsekooli lõpetajal on enamasti kooli lõpetamise ajaks tänu praktikale erialane töökogemus (Sánchez-Queija jt, 2023)

Õpilane teeb valiku igal juhul, kuid tema valiku edukust mõjutavad tema teadmised oma oskuste, aga ka valitava karjäärisuuna iseärasustest. Raskused, millega kutsekooli õpilased enne kutsekooli ja kutsekooli ajal võivad seoses karjäärisuuna valimisel kokku puutuda, võivad olla põhjustatud huvipuudusest eriala vastu, enda oskuste üle- või alahindamisest või võimetusest probleeme lahendada (Zakaria jt, 2017). Tegutsemishimulisemad õpilased võiks olla oskuslikumad karjääriplaneerijad (Sung jt, 2013). Võimalik, et kutsekooli õpilaste enda sisemine tahe saada palgatud ja tunne, et õpilasel on kontroll oma elu üle, mõjutab olulisel määral nende suhtumist karjääriplaneerimise tegevustesse (Banerjee jt, 2022).

Sisemine tahe ja enesekindlus on samuti seotud õpilase tundega, et tal on piisavalt võimekust olla palgatav. Õpilase eneseusk muudab ta oma karjäärivalikutes paindlikumaks ja tal võib olla sellest tulenevalt suurem huvi tööturul toimuva suhtes. Samuti mõjutab suhtumine omaenda karjääri seda, kuhu õpilane oma töotsingute käigus välja jõuab. Ka tööandjad hindavad kandideerijate puhul lisaks erialastele oskustele kandidaadi tööalast paindlikust, eneseusku ja ettenägelikkust. (Banerjee jt, 2022) Selleks, et õpilased saaksid arendada oma eesmärkide püstitamise oskuseid,

selleks on vaja neil aidata seada mitmesuguseid karjääriga seotud lühi- kui ka pikaajalisi eesmärke. Samuti peavad õpilased õppima nende tegevuste väärtust, mis neile võib-olla nii väga ei meeldi, kuid mis on nende erialasele arengule vajalikud ja valmistavad neid ametiks paremini ette (Sung jt, 2013).

Karjääriplaneerimine Eesti kutsehariduskoolides

2022. aastal pakuvad Eestis kutseharidust 35 õppeasutust ja kutseõppureid on 25 469. Kutsekoolidesse võeti vastu 12 877 õpilast. Koolist välja langes 2022. aastal 6112 õpilast ja lõpetas 8939 õpilast. Enamik kutsekooli õpilasi on asunud kutseõppesse põhikooli baasil (Eesti Statistikaamet, 2023)

Põhikooli baasil kutsekooli minejad peavad tegema eriala valiku varem kui gümnaasiumi õpilased (Kallaste jt, 2021). Kui kutsekooli õpilane on valinud eriala, siis eeldatakse, et õpilased teavad, millised ametid on erialaga seotud (Kallaste jt, 2021). Kuigi kutsekooli õpilaste huvi karjääriteenuste vastu on kõrgem kui gümnaasiumiõpilastel, siis just põhikooli baasil kutsekooli õppima asuvad õpilased võivad vajada abi enne põhikooli lõppu erialaste valikute tegemisel (Kallaste jt, 2021). Seda eriti juhul, kui tegemist on erivajadustega õpilastega, kes lähevad gümnaasiumisse edasi õppima minemise asemel pigem kutsekooli (Kallaste jt, 2021)

2012. aastal ilmus Mihkel Nestori poolt läbiviidud kutseõppeasutuste vilistlaste uuring, mille eesmärk oli uurida 2008-2010 aastatel kutsehariduskooli lõpetanud õpilaste rahulolu seoses kooli poolt pakutud ametiks ettevalmistusega ja tööturule liikumisega. Vilistlased arvasid, et koolidel võiks olla ettevõtetega parem koostöö, et õpilastele oleks võimalik pakkuda parema kvaliteediga praktikat. Praktika läbimine teeb hiljem töö leidmise lihtsamaks, sest selle abil saab õpilane lisaks erialasele töökogemusele võimaluse luua endale tööalane suhtlusvõrgustik. Õpilased tundsid, et kui nad praktikale ei lähe, siis on neil raske tööd leida, sest tööandja eelistab haridusele töökogemust. Uuringus selgus, et kutsekooli vilistlastest leidsid peaaegu pooled peale lõpetamist kuue kuu jooksul erialase töökoha. Kui õpilane ei leidnud erialast tööd, siis olid peamisteks põhjusteks suutmatus leida erialast tööd üldiselt või endale sobivas piirkonnas, liiga madal palk või ebahuvitav töö. Peaaegu pooled vastanud vilistlastest töötasid õpingute ajal majanduslikel põhjustel või selleks, et võimalikult kiiresti töökogemust omandada ja nõnda enda väärtust potentsiaalse tööandja silmis tõsta.

Rohkem kui kolm neljandikku vastanud vilistlastest leidsin õpingute ajal endale ise praktika koha (Nestor, 2012).

Aastal 2023 anti välja “Piirkondlike karjääriteenuste mudelite teenusedisaini” raport, milles on välja toodud mitmeid kutsekoolide karjääriõpet toetavaid tegevusi: lisa- ja kutsevaliku õppe pakkumine, karjäärialane grupinõustamine, ettevõtete ja ametitega tutvumine ning avatud õppekäikude korraldamine õppeasutustesse. (Si-Lab, 2023) Eriti hariduslike erivajadustega õpilaste toetamine on oluline ning nende puhul pööratakse tulevikus rohkem tähelepanu, pakkudes neile lisa- ja kutsevaliku õpet ja neid huvitavate õppeasutuste külastamist (Si-Lab, 2023). Lisaõpe on individuaalne ühe aasta pikkune õppekava, mida saab pakkuda põhikooli lõpetajale, kes vajab lisatuge õppimise jätkamiseks järgmises haridustasemes või tööle asumisel. Selle raames võimaldatakse üldharidusõpet, kutse-, sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste arendamist (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Kutsekoolides kasutamiseks on loodud põhiõpingute moodul “Õpitee ja töö muutuv keskkonnas”, mis on abiks kutseõppija enesearenguks oluliste oskuste täiendamisel. (Kivisild jt, 2020)

Käesolev töö

Käesoleva uurimistöö erineb varasematest töödest selle poolest, et kuna kutsekooli õpilastel on enamasti õppekavas praktika eesmärgiga pakkuda õpilasele erialane töökogemus, siis võiks olla võimalik uurida, kas õpilaste karjääripädevused ja palgatavus on omavahel seotud. Sellest tulenevalt on käesoleva uurimistöö eesmärk teada saada, milline on Eesti kutsekoolide õpilaste hinnang oma karjääri kujundamise pädevustele, karjäärialasele kohanemisevõimele ja kas see on seotud nende võimekusega leida endale erialane töö- või praktikakoht. Autori panus on uuringu jaoks andmete kogumine, nende analüüsimine, kutsekooli õpilaste karjäärikujundamisega seotud pädevuste ja kohanemisevõime kirjeldamine ning selle seostamine palgatavusega.

Karjääripädevuste seostamine töökoha leidmisega on oluline samm karjääripädevuste süsteemi edasi arendamises, sest õpilaste poolt õpingute ja praktika käigus omandatud karjääripädevused peaksid neid peale kooli edukalt tööturule viima (Akkermans jt, 2018; Faloon, 2023; Sánchez-Queija jt, 2023; Sulistiobudi jt, 2023).

Meetod

Valim ja protseduur

Uuringu küsimustik saadeti 2023. aasta oktoobris ja novembris 23 kutseharidust pakkuvasse õppeasutusse Eesti Vabariigis. Nõusolekut küsiti kutsekoolide karjäärinõustajatelt, psühholoogidelt, õpetajatelt ja õppedirektoritelt. Nõusoleku andnud kutsekoolidesse saadeti küsimustik, mida jagada õpilastele vastamiseks. Koolide nimekiri on Lisas 1.

Küsimustiku avas 179 õpilast ja neist lõpetas küsimustiku 99 õpilast (69 meessoost ja 30 naissoost). Lõplikus valimis oli vanusevahemik 16 kuni 43, sealjuures oli vanuse aritmeetiline keskmine oli 20,23 ($SD = 5,87$). Küsimustikule vastanud õpilastest olid 42 käinud praktikal, 56 õpilast ei olnud praktikal käinud ja üks ei osanud vastata. Kõigist küsimustiku lõpetanud kutsekooli õpilastest ($N = 99$) valis 90 kutsekooli õpilast põhitegevuse küsimusele vastuseks, et nad õpivad. Kaheksa õpilast töötas ja õppis samal ajal ning üks õpilane oli lapsehoolduspuhkusel.

Selleks, et uurida, et kas tugevamad karjääri pädevused ja palgatavas on omavahel seotud, moodustati kaks gruppi kutsekooli õpilastest, kes olid praktikal käinud ($N = 42$). Ühes grupis olid kutsekooli õpilased, kellele pakuti praktika ajal või lõpus tööd ($N = 18$) ning teises olid kutsekooli õpilased, kellele ei pakutud praktika ajal või lõpus tööd ($N = 19$). Välja jäid õpilased, kes ei ole praktikal käinud ning need, kelle puhul praktikal käimisega seotud küsimuste vastused ei sobinud omavahel kokku (näiteks oli vastanud, et ei ole käinud praktikal, aga et talle on pakutud tööd praktika ajal). Lisaks sellele võrreldi hinnangut enda karjääri pädevustele seoses sellega, kas kutsekooli õpilased on õpingute ajal erialast tööd ($N=39$) teinud või mitte ($N=59$). Välja jäi üks õpilane, kes ei osanud vastata, kas ta on teinud õpingute ajal erialast tööd või mitte.

Materjalid

Karjääriskujundamise pädevusi kutseõpilaste seas uuritakse internetiküsimustiku (Lisa 2) abil, mis koosneb kahest osast. Küsimustiku esimene osa, karjääriskujundamise pädevusetega seotud oskused, põhineb 2021. aasta Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureuse astme uurimistööküsimustikul (Laur, 2021) ja teine küsimustiku osa, karjääriga kohanemise võime, põhineb 2023. aastal kaitstud magistristööküsimustikul

(Tappo, 2023). Küsimustik asus Tartu Ülikooli LimeSurvey keskkonnas ning küsimustiku linki jagati kutsekoolidesse e-maili teel.

Karjäärijuhtimise pädevuste teemal on aastal 2017 avaldatud magistritöö Tallinna Tehnikaülikoolis pealkirjaga „Eesti noore karjäärijuhtimise pädevuste mudel“ (Põld, 2017), mille tulemusel avaldati pädevuste mudel tabeli ja ringi kujul ning see võeti kasutusele 2018. aastal välja antud „Karjäärinõustamise käsiraamatus“ (Järva jt 2018). Samal mudelil põhineb käesolevas uurimistöös kasutatav küsimustiku osa, mis esmakordselt töötati välja 2021. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureuse astme uurimistöo raames, milles töötati välja karjääripädevuste hindamise küsimustik. Tegemist oli pilootuuringuga, küsimustikku parandati ja täiustati uurimistöo käigus (Laur, 2021) ning seda tehakse ka edaspidi käesolevas uurimistöös ja sellele sarnastes töödes. Karjäärialase kohanemisvõimega seotud küsimustiku osa pärineb Liisa Tappo magistritööst „Karjäärialase kohanemisvõime küsimustiku eesti keelde kohandamine, seosed karjääri kujundamise pädevuste ja isiksusega“ (Tappo, 2023).

Uurimistöös kasutatavas karjääripädevuste hindamise küsimustikus (Lisa 2) on õpilase tausta puudutavad küsimused ja uuriv osa. Uuriv osa jaguneb kaheks ja sisaldab karjääri planeerimise oskuste küsimustiku osa ning karjäärialase kohanemisvõimega seotud osa. Karjääriplaneerimise oskuste osas on 30 väidet: eneseteadlikkus (10 väidet), info ja võimaluste analüüs (10 väidet) ning planeerimine ja tegutsemine (10 väidet). Eneseteadlikkuse, info ja võimaluste analüüsi ning planeerimise ja tegutsemise valdkonna väidete enesekohasuse hindamine toimub Likerti 5 pallisel skaalal, millel õpilane hindab, kui põhjalikult on ta valdkonnaga tegelenud, millel on 5 - väga põhjalikult (nt. olen seda edukalt teinud); 4 - pigem põhjalikult (nt. teen praegu seda, mida vaja); 3 - pigem pinnapealselt (nt. tean, kuidas seda teha, aga pole proovinud); 2 - väga pinnapealselt (nt. olen sellest mõelnud, aga ei tea kuidas seda teha) ja 1 - üldse mitte (nt. pole sellest eriti mõelnud).

Karjääri kohandamise võimed osas on 24 väidet, mis jagunevad neljaks: karjääriga hõivatuse tunne, karjäärialane kontrollitusse tunne, karjäärialane uudishimu ja karjäärialane kindlustunne. Igas alagrupis on kuus väidet. Väidete enesekohasust saab õpilane hinnata viie-pallisel Likerti skaalal, millel on 5 - väga tugev; 4 - tugev; 3 - pigem tugev; 2 - pole eriti tugev ja 1 - pole üldse tugev.

Selle jaoks, et uurida õpilaste karjääripädevuste hinnanguid koos õpilaste palgatavusega, on taustaandmete osasse lisatud küsimused praktika ja töötamise kohta õpingute ajal:

- 1) Kas oled õpingute ajal käinud erialasel praktikal?
 - a. Kui jah, kas praktika koha aitas leida kool, tutvused, leidsid ise või muu.
- 2) Kas oled õpingute ajal teinud erialast tööd?
- 3) Kas praktika ajal või lõpus pakuti sulle erialast tööd?

Uuringu eetiline külg

Uuringu käigus ei koguta eriliigilisi isikuandmeid, kogu uuring on anonüümne ilma uurijapoolse võimaluseta andmete isikustamiseks ja küsimustikus ei käsitleta tundlikke teemasid, mistõttu ei ole eetikakomisjoni nõusolek uuringu läbiviimiseks vajalik. Iga vastaja saab igal ajahetkel vastamise pooleli jätta ja küsimustikust väljuda.

Statistiline andmeanalüüs

Andmete analüüs toimus tabelarvutusprogrammi *Microsoft Office Professional Plus 2016 Excel* ja statistikaprogrammi JASP 0.18.1 abil. *Excelis* viidi läbi andmete esmane korrastamine ning gruppide moodustamine. JASPi abil viidi läbi kirjeldava statistika analüüs ja gruppide normaaljaotuse kontroll. Kui grupi andmetel oli normaaljaotus, siis kasutati vastavalt korrelatsioonianalüüsil Pearsoni korrelatsioonikordajat. Kui andmetel puudus normaaljaotus, siis kasutati vastavalt korrelatsioonianalüüsil Spearmani astakorrelatsioonikordajat ja gruppide võrdlemisel Mann-Whitney U testi. Hii-ruut testiga võrreldi, kas õpilaste grupid, kellele pakuti praktika ajal tööd ja kellele ei pakutud tööd, erinesid seoses sellega, kuidas nad praktikakoha leidsid.

Tulemused

Kutsekooli õpilased ($N = 99$) hindasid enda karjääri kujundamise pädevustega seotud oskuseid Likerti 5 palli skaalal, millel on 5 - väga põhjalikult (nt. olen seda edukalt teinud) ja 1 - üldse mitte (nt. pole sellest eriti mõelnud) ning enda karjäärilase kohanemisvõimet hinnati Likerti 5 palli skaalal, millel on 5 - väga tugev ja 1 - pole üldse tugev.

Kokku oli õpilaste hinnang oma karjääriskujundamise pädevustega seotud oskustele ja karjääriga kohanemise võimetele (summaarne pädevusskoor) oli keskmiselt 3,96 ($SD = 0,49$; $S.E. = 0,05$; $Miimum = 2,71$; $Maksimum = 5,00$). Kutsekoolide õpilaste keskmine hinnang oma karjääri kujundamise pädevustega seotud oskustele oli 3,92 ($SD = 0,51$; $S.E. = 0,05$; $Miimum = 2,47$; $Maksimum = 5,00$), mis on kõige lähemal Likerti skaala väärtusele 4 ehk pigem põhjalikult. Kutsekoolide õpilaste keskmine hinnang enda karjääriga kohanemise võimetele oli 4,01 ($SD = 0,52$; $S.E. = 0,05$; $Miimum = 2,292$; $Maksimum = 5,00$), mis on kõige lähemal Likerti skaala väärtusele 4 ehk tugev. Karjääri kujundamise pädevustega seotud oskustest sai kõrgeima hinnangu “Eneseteadlikkuse arendamise” karjääriskujundamise oskus, mille aritmeetiline keskmine oli 4,01 ($SD = 0,62$). Madalaima hinnangu sai “Võimaluste analüüsi” pädevus, mille aritmeetiline keskmine oli 3,81 ($SD = 0,59$).

Kõige tugevam karjääri kohanemisvõimega seotud võimekus oli karjäärilane kontrollitunne, mille aritmeetiline keskmine oli 4,09 ($SD = 0,61$). Kõige nõrgem oli karjäärilane uudishimu, mille aritmeetiline keskmine oli 3,93 ($SD = 0,59$). Kutsekoolide õpilased hindavad oma karjääriga kohanemise võime üldiselt skaalal väärtuse 4 lähedale, mis tähendab, et leiavad, et nende karjäärilane kohanemisvõime on pigem tugev. Tabelis 1 on näidatud õpilaste karjääri kujundamisega seotud oskustele ja karjääriga kohanemisega seotud võimetele antud hinnangute aritmeetilised keskmised ja muu kirjeldav statistika.

Tabel 1.

Kutsekooli õpilaste (N = 99) karjääri kujundamise pädevustega seotud oskuste ja karjäärrikohanemise võimetele antud hinnangute keskmiste statistika

	Aritm. keskmine	Standardhälve	Standardviga	Miinumum	Maksimum
Eneseteadlikkuse arendamine	4,01	0,62	0,06	1,00	5,00
Võimaluste analüüs	3,81	0,59	0,06	1,30	5,00
Planeerimine ja tegutsemine	3,95	0,55	0,06	2,40	5,00
Karjäärialane hõivatustunne	4,01	0,65	0,07	2,33	5,00
Karjäärialane kontrollitunne	4,09	0,61	0,06	1,67	5,00
Karjäärialane uudishimu	3,93	0,59	0,06	2,33	5,00
Karjäärialane kindlustunne	3,99	0,62	0,06	2,17	5,00

Kutsekooliõpilastelt (N = 99) küsiti uuringus, millistes karjääriplaneerimist puudutavates tegevustes on nad osa võtnud. Umbes kolmandik õpilasi on külastanud ettevõtteid (N=38), on tutvunud õppekavadega (N=36), on osalenud karjääri õppeaines (N = 35), on käinud töövarjuks (N = 33) ja on osalenud karjäärinõustamisel (N = 30). Umbes neljandik õpilasi on teinud psühholoogilisi või karjääriteste (N=28), on osalenud ettevõtlusõppeaines (N =26), on kohtunud erialaga seotud inimestega (N=24) ning järgmise haridustaseme kooli külastamine (N =23) ja muud tegevused (N = 16).

Karjääri planeerimist puudutavad tegevused summeeriti õpilase kohta. Õpilaste summaarse pädevuskoori (oskustele ja võimetele antud hinnangute keskmine) ning erinevate karjääri tegevuste summaarse hulga vahelist seost uuriti Pearsoni korrelatsioonanalüüsi (normaaljaotuse kontroll - Shapiro-Wilk test 0,984; $p = 0,291$). Karjääriplaneerimist puudutavate tegevuste hulk ja pädevused oli väga nõrgas positiivses ning statistiliselt mitte olulises korrelatsioonis ($r = 0,123$; $p = 0,223$).

Alaskooride ja summeritud tegevuste vahelist seost uuriti Spearmani korrelatsioonikordajaga, sest enamikel alaskooride andmetel puudus normaaljaotus. Vastavalt siis karjääriplaneerimist puudutavate tegevuste seos eneseteadlikkuse arendamisega ($\rho = 0,118$; $p = 0,246$), võimaluste analüüsiga ($\rho = 0,149$; $p = 0,142$), planeerimise-tegutsemisega ($\rho = 0,107$; $p = 0,290$), karjäärialane hõivatustunne ($\rho = 0,070$; $p = 0,491$), karjäärialane kontrollitunne ($\rho = 0,020$; $p = 0,847$), karjäärialane uudishimu ($\rho = 0,135$; $p = 0,182$), karjäärialane kindlustunne ($\rho = 0,092$; $p = 0,368$) ehk siis alaskoorid ja tegevuste hulk olid samuti väga nõrgas mitte olulises korrelatsioonis või korrelatsioon puudus.

Vastanud kutsekooliõpilased ($N = 99$) on rääkinud tulevikuplaanidest pigem sõbra ($N=80$) või pereliikmega ($N = 81$) ning vähem on räägitud õpetaja ($N = 24$), karjäärispetsialistiga ($N = 14$) või psühholoogiga ($N=7$). Mitte kellegagi pole rääkinud kuus õpilast, viis õpilast valis vastuseks „Muu“ ning kaks õpilast ei soovinud vastata. Erinevate inimestega tulevikuplaanide arutamine skoor summeeriti. Seejärel sooritati Spearman'i korrelatsioonanalüüs seoses õpilaste karjääripädevuste üldskooriga. Erinevate inimesega rääkimine oli karjääripädevuste üldskoori vahel korrelatsioon peaaegu puudub ($\rho = -0,065$; $p = 0,520$).

Alaskooride ja erinevate inimestega rääkimise vahelist seost uuriti Spearmani korrelatsioonikordajaga, sest enamikel alaskooride andmetel puudus normaaljaotus. Järgnevalt mitme erineva inimesega rääkimise seos eneseteadlikkuse arendamisega ($\rho = -0,093$; $p = 0,358$), võimaluste analüüsiga ($\rho = -0,158$; $p = 0,117$), planeerimise-tegutsemisega ($\rho = -0,095$; $p = 0,352$), karjäärialane hõivatustunne ($\rho = -0,081$; $p = 0,423$), karjäärialane kontrollitunne ($\rho = -0,176$; $p = 0,081$), karjäärialane uudishimu ($\rho = -0,012$; $p = 0,908$), karjäärialane kindlustunne ($\rho = -0,166$; $p = 0,101$).

Erinevate inimestega rääkimine oli alaskooridega väga nõrgas negatiivses statistiliselt mitteolulises korrelatsioonis.

Keskmise hinde oli märkimata jätnud 22 õpilast. Ülejäänud 77 õpilase keskmine hinne teisendati skaalale 1-5 ning saadi keskmise hinde väärtuseks 4,897. Võimalik, et õpilaste keskmine hinne on nii kõrge, sest osad vastajad olid esimese kursuse õpilased ja neil ei olnud veel palju erinevaid hindeid kogunenud. Samal põhjusel võisid paljud õpilased jätta küsimuse vastamata. Keskmise hinde ja õpilaste üldise karjääri pädevuste skoori vahel teostati Spearmani'i korrelatsioonianalüüs. Keskmise hinde ja pädevusskooride vahel oli väga nõrk statistiliselt mitte oluline korrelatsioon ($\rho = 0,115$, $p = 0,321$). Alaskooride ja keskmise hinde omavaheline seos vastavalt eneseteadlikkuse arendamisega ($\rho = -0,130$; $p = 0,261$), võimaluste analüüsiga ($\rho = 0,045$; $p = 0,698$), planeerimise-tegutsemisega ($\rho = 0,047$; $p = 0,685$), karjäärialane hõivatustunne ($\rho = 0,074$; $p = 0,523$), karjäärialane kontrollitunne ($\rho = 0,051$; $p = 0,661$), karjäärialane uudishimu ($\rho = 0,194$; $p = 0,091$), karjäärialane kindlustunne ($\rho = 0,172$; $p = 0,134$) oli samuti statistiliselt mitteoluline.

Kutsekooli õpilaste karjääriskujundamise pädevused ja karjääriga kohanemisvõime seos palgatavusega

Õpingute ajal erialast tööd on teinud 38 õpilast, 60 õpilast ei ole teinud erialast tööd ja üks ei osanud küsimusele vastata. Õpilastest olid 42 käinud praktikal, 56 õpilast ei olnud praktikal käinud ja üks ei osanud vastata. 19 õpilasele, kes olid praktikal osalenud, pakuti praktika ajal või selle lõpus töökohta. 20 õpilasele, kes osalesid praktikal, ei pakutud töökohta praktika ajal või lõpus. Kaks õpilast, kes vastasid, et nad osalesid erialasel praktikal, vastasid tööpakkumise küsimusele, et nad ei ole praktikal osalenud. Üks õpilane, kes osales praktikal, ei osanud öelda, kas talle on töökohta pakutud ja üks õpilane ei soovinud vastata. Kahele õpilasele, kes vastasid, et nad ei ole osalenud erialasel praktikal, vastasid, et neile on tööd pakutud praktika ajal.

Praktikal osalenud õpilastel aitas 18 leida praktikakoha kool, 9 õpilast leidis koha ise ja 9 õpilast leidsid praktikakoha tänu tutvusele. Kaks õpilast ei soovinud vastata, kuidas nad praktikakoha leidsid. Neist üks oli praktikal käinud ja teine ei osanud öelda, kas ta on praktikal käinud. Neli õpilast valisid vastuseks „Muu“. „Muu“ osas oli täpsustatud, et ühel õpilasel aitas leida kool, ta leidis ka ise ja leidis ka tänu

tutvusele. See on ilmselt sellepärast nii, et mõnes kutseõppeasutuses on rohkem kui üks võimalus praktikal käia. Kahel õpilasel oli „Muu“ osas täpsustus, et praktikakoha aitas leida kool. Üks õpilane, kes valis muu, vastas, et töötab juba erialases kohas ja läbis praktika seal. Kaks õpilast, kes ei ole praktikal käinud, valis samuti vastuse, et praktikakoha aitas leida kool, ning kolm õpilast, kes ei ole veel jõudnud praktikale, leidsid praktikakoha tänu tutvusele. Üks õpilane ei ole veel jõudnud praktikale, aga leidis praktikakoha ise. Kolm õpilast, kes ei olnud praktikal käinud, ei osanud öelda, kuidas nad praktikakoha leiaksid. Üks õpilane, kes oli valinud vastuseks „jah“ küsimusele, et kas ta on käinud praktikal, siis järgmisele küsimusele: kuidas ta leidis praktikakoha, vastas ta, et ei ole käinud praktikal.

Selleks, et uurida, et kas tugevamad karjääri pädevuste hinnangud ja palgatavus on omavahel seotud, moodustasin kaks gruppi kutsekooli õpilastest, kes olid praktikal käinud. Esimene grupp moodustati kutsekooli õpilased, kellele pakuti praktika ajal või lõpus tööd ($N = 18$) ning teine grupp, kellele ei pakutud praktika ajal või lõpus tööd ($N = 19$).

Õpilaste grupp, kellele pakuti praktika ajal tööd, erines sellest, grupist, kellele ei pakutud tööd, et neist olid 88,9% ($N = 16$) teinud õpingute ajal erialast tööd. Grupist, kellele ei pakutud tööd, oli õpingute ajal teinud erialast tööd 31,6% ($N = 6$) õpilastest. Õpilastest, kellele pakuti praktika ajal tööd, aitas 33,3% ($N = 6$) kool leida praktikakoha, 38,9% ($N = 7$) leidsid ise, 22,2% leidsid tänu tutvusele ($N = 4$) ja 5,6% vastas „Muu“ ($N = 1$), täpsustades, et praktikakoha leidmisel aitas kaasa kool, leidis tänu tutvusele ja leidis ka ise. Selline vastus on ilmselt seotud sellega, et mitmes kutsekoolis on õpingute ajal praktika perioode rohkem kui üks. Õpilastest, kellele pakuti praktika ajal tööd, aitas 68,4% ($N = 13$) kool leida praktikakoha, 21,1% leidsid tänu tutvusele ($N = 4$) ja 5,3% vastas, et leidis praktikakoha ise ($N = 1$) ning muu (5,3%; $N = 1$). Hii-ruut testi järgi grupid erinevad, kuid tulemus ei statistiliselt oluline: $\chi^2(3, N=37) = 7,057, p = 0,07$.

Õpilaste karjääriskujundamise pädevused ja karjääriga kohanemisvõime enesehinnangute keskmisi summeeritud tulemusi võrreldi gruppide vahel Mann-Whitney U-testi abil, sest andmetel puudus normaaljaotus. Nii karjääri kujundamise oskuste skoori ($U = 158; p = 0,704$) kui ka võimete skoori puhul ($U = 141,5; p = 0,377$) ei erinenud grupid üksteisest ning tulemus ei olnud statistiliselt oluline.

Alaskoorides grupid ei erinenud samuti: eneseteadlikkuse arendamisega ($U = 132; p = 0,241$), võimaluste analüüsiga ($U = 139; p = 0,336$), planeerimise-tegutsemisega ($U = 139; p = 0,336$), karjäärialane hõivatustunne ($U = 176; p = 0,891$), karjäärialane kontrollitunne ($U = 143,5; p = 0,410$), karjäärialane uudishimu ($U = 135,5; p = 0,280$), karjäärialane kindlustunne ($U = 136,00; p = 0,292$). Alagruppides olid tulemused samuti statistiliselt mitteoluline. Ka summeeritud tegevuste ($U = 210; p = 0,228$) ja inimeste ($U = 215; p = 0,173$) suhtes, kellega õpilased rääkisid seoses on tulevikuga, ei erinenud grupid omavahel ning tulemus polnud statistiliselt oluline.

Veel uuriti, kas õpilaste hinnangud oma karjääri kujundamise pädevuste grupid erinevad seoses sellega, kas õpilased on teinud õpingute ajal erialast tööd ($N = 38$) või ei ole ($N = 60$). Nii karjääri kujundamise oskuste skoori ($U = 1112; p = 0,841$) kui ka võimete skoori puhul ($U = 1078,5; p = 0,654$) ei erinenud grupid üksteisest ning tulemus ei ole statistiliselt oluline. Ka summeeritud tegevuste ($U = 1317,5; p = 0,188$) ja inimeste ($U = 1246; p = 0,421$) suhtes, kellega õpilased rääkisid seoses on tulevikuga, ei erinenud grupid omavahel ning tulemus polnud statistiliselt oluline. Ka alaskoorides ei erinenud õpingute ajal „tööd teinud“ ja „tööd mitte teinud“ grupid omavahel: eneseteadlikkuse arendamisega ($U = 1045,5; p = 0,545$), võimaluste analüüsiga ($U = 1041,5; p = 0,525$), planeerimise-tegutsemisega ($U = 1055; p = 0,592$), karjäärialane hõivatustunne ($U = 1127; p = 0,994$), karjäärialane kontrollitunne ($U = 1018,00; p = 0,418$), karjäärialane uudishimu ($U = 1029,5; p = 0,468$), karjäärialane kindlustunne ($U = 1245; p = 0,393$), ning tulemused ei olnud statistiliselt olulised.

Arutelu

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli teada saada, milline on Eesti kutsekoolide õpilaste hinnang oma karjäärikujundamise pädevused, karjääriga kohanemisvõime ning kas see on seotud nende võimekusega leida endale erialane töö- või praktikakoht. Uuringus kasutati interneti küsimustiku, mille täitis lõpuni 99 õpilast. Üldiselt leiti, et Eesti kutsekoolide õpilased hindavad oma karjäärikujundamise pädevusi ja karjääriga kohanemise võimet pigem kõrgeks. Seost ei leitud karjäärikujundamise pädevuste ja karjääriga kohanemise võime ning võime vahel endale töö- või praktikakoht leida.

Kutsekooli õpilased tegelevad karjääri kujundamise pädevuste arendamisega pigem põhjalikult ning teevad hetkel seda, mis tarvis teha. Oskuste küsimustiku erinevate osade (eneseteadlikkuse arendamine, võimaluste analüüs, planeerimine ja tegutsemine) väidete väärtuste keskmised hinnangud erinesid omavahel väga vähe. Õpilased hindasid oma oskustest kõrgeimaks “Eneseteadlikkuse arendamise” pädevust ja madalaimaks “Võimaluste analüüsi” pädevust. Varasemalt on leitud, et põhikooli ja gümnaasiumi õpilaste karjääriskujundamise pädevused erinevad omavahel samuti üsna vähe. Põhikooli ja gümnaasiumi õpilased hindasid kõrgeimaks oma oskust eneseteadlikkust arendada ning madalaimaks hindasid gümnaasiumi õpilased oskust tegutseda ja põhikooli õpilased võimaluste analüüsi. (Laur, 2021)

Kutsekooli õpilased hindavad oma karjääri kujundamisega seotud kohanemisvõimeid pigem kõrgeks ning alaskaalade skoorid: karjääriga hõivatuse tunne, karjäärialane kontrollitusse tunne, karjäärialane uudishimu ja karjäärialane kindlustunne, erinesid omavahel vähe. Kõige tugevamaks hindasid õpilased oma karjääriga kohanemise pädevustest karjäärialast kontrollitunnet ja kõige nõrgemaks hinnati karjäärialast uudishimu.

Oma pädevustele antud hinnangute tulemuste keskmised võiksid viidata sellele, et õpilased tunnevad iseennast hästi ja tajuvad, et neil on kontroll oma valikute üle. Seoses karjäärialase info vastu huvitundmisega ja selle hankimisega tunnevad õpilased ennast vähem enesekindlat. Omavahel ei erinenud kutsekooli õpilaste hinnangud karjääri kujundamisega seotud pädevustele ja karjääriga kohanemise võimele seoses sellega, kas neile pakuti praktilist töökohta või kas nad on õpingute ajal teinud erialast tööd, ning tulemused ei olnud statistiliselt olulised. Natuke erinesid grupid selles osas, et õpilased, kellele pakuti praktika ajal tööd, leidsid praktikakoha ise, ja neile, kellele ei pakutud, leidis praktikakoha kool, kuid tulemus ei olnud statistiliselt oluline.

Siiski selgus, et need õpilased, kellele praktika ajal tööd pakuti, on üldiselt ka õpingute ajal teinud erialast tööd. See võib tähendada seda, et kui neile praktika ajal tööd pakuti, siis nad võtsid selle ka vastu, või siis kasutasid praktilist saadud tutvusi erialase töö leidmiseks. Samuti olid need õpilased, kellele pakuti praktika ajal tööd, pigem praktikakoha ise endale leidnud, võrreldes õpilastega, kellele tööd praktika ajal ei pakutud, ning neil aitas praktikakoha enamasti leida kool. Kuid olid valimid alagruppides väga väikesed ja tulemused ei olnud statistiliselt olulised.

See, mitme inimesega õpilased rääkisid, oli karjääripädevuste üldskooriga peaaegu olematus statistiliselt mitteolulises korrelatsioonis. Kuigi selles osas, kellega kutsekooli õpilased oma tulevikuplaane arutavad, ei olnud statistiliselt olulist seost seoses inimeste koguarvuga, kellega tulevikuplaane arutati, siis õpilastest suurem enamus oli arutanud neid sõbra või pereliikmega. Õpetaja, karjäärispetsialistiga või psühholoogiga eelistasid õpilased vähem rääkida. See võib tähendada, et mingil põhjusel õpilased ei saa või ei taha rääkida koolipoolsete spetsialistidega. Võib-olla ei ole neil ligipääsu koolipoolsele karjäärispetsialistile või koolipsühholoogile või ei tule sellist mõtet pähe, et võiks rääkida spetsialistiga või siis nad ei taha oma muredega spetsialisti poole pöörduda ja eelistavad tuttavat keskkonda oma plaanide arutamiseks. Aga see võib ka tähendada, et koolis ei pöörata karjääriõppele palju tähelepanu või ei tutvustata õpilastele karjäärispetsialisti või koolipsühholoogi teenuse kasutamise võimalust.

Karjääriplaneerimist puudutavate tegevuste koguarv ja pädevuste skooride keskmised väärtused olid on väga nõrgas positiivses ning statistiliselt mitte olulises korrelatsioonis. Kõige rohkem olid õpilased külastanud ettevõtteid seoses oma erialaga. Võimalik, et ekskursioonide korraldamine võrdlemisi lihtne karjäärialaseid teadmisi edendav tegevus, sest see toimub suure grupiga ning individuaalselt pole õpilastele vaja nii palju tähelepanu pöörata. Kuna varasemalt on kirjanduses välja tulnud, et kutsekooli õpilased sooviksid, et kutsekoolid teeksid ettevõtetega rohkem koostööd (Nestor, 2012), siis ekskursioonide läbi viimine on hea viis koostöö edendamiseks.

Viimastel aastatel karjääriõppe arendamine ja edendamine muutunud oluliseks teemaks Eesti koolides ning erilist rõhku on pandud just kutsekoolide karjääriõppe arendamisele ja hariduslike erivajadustega laste toetamisele (Kivisild jt, 2020; Si-Lab, 2023). Praeguse uurimistöö tulemused kinnitavad, et õpilased tunnevad ennast oma karjäärivalikutes pigem enesekindlalt ning hindavad oma karjääriskujundamise oskusi ja võimeid kõrgete väärtustega.

Seost karjääri kujundamise pädevuste ja võimet ning palgatavuse puhul siiski ei leitud. Põhjus võib olla selles, et kutseõpe on suunitletud oma omadustelt sellele, et õpilased oleksid palgatavad (Faloon, 2023) ning kutseõpilastel olid üleüldiselt kõrge hinnang oma pädevuste ja kohanemisvõime suhtes. Veel võib põhjus olla selles, et käesolevas uurimistöös osalesid vaid kutsekoolide õpilased ning valim oli liiga väike.

Praktikal oli töökohta pakutud pooltele praktikal osalenutele, kuid see ei tähenda tingimata, et need õpilased, kellele töökohta ei pakutud, seda siiski hiljem peale õpingute lõpetamist ei leia. Võib olla on kõik kutsekooli õpilased palgatavad ning palgatavusel puudubki seos karjääriskujundamise pädevuste ja karjääriga kohanemisvõimega. Võimalused edasiseks uurimiseks on näiteks karjääriskujundamise pädevuste ja karjääriga kohanemisvõime seos kutsekooli õppekavas oleva karjääriaine mooduliga.

Seni on uuritud vaid üliõpilaste tajutud palgatavust ning on leitud, et see võib olla madalam kui kutsekooli õpilastel pika õpinguperioodi või erialase praktika puudumise tõttu (Sánchez-Queija jt 2023). Kuna käesolevas töös on õpilaste hinnang oma pädevuste ja võimete skooridele kõrge kõigis gruppides, siis erinevus palgatavuse suhtes võib välja tulla, kui võrrelda kutsekoolide õpilaste karjääri kujundamise pädevusi ja karjääriga kohanemise võimet näiteks üliõpilaste hinnanguga oma pädevustele ja võimetele, kuna kirjanduses on näidatud, et üliõpilaste ja kutsekooli õpilaste hinnangutes on erinevusi, siis võib olla erinevusi ka reaalse palgatavusega

Tänuõnad

Soovin tänada enda juhendajat Triin Liinu. Samuti avaldan tänu Novella Elder-Võsule ja oma perele toetuse eest töö kirjutamise ja kaitsmise ajal.

Kasutatud kirjandus

- Akkermans, J., Brenninkmeijer, V., Huibers, M., & Blonk, R. W. B. (2013). Competencies for the Contemporary Career: Development and Preliminary Validation of the Career Competencies Questionnaire. *Journal of Career Development, 40*(3), 245–267.
- Akkermans, J., Brenninkmeijer, V., Schaufeli, W. B., & Blonk, R. W. B. (2015a). It's all about careerskills: Effectiveness of a career development intervention for young employees. *Human Resource Management, 54*(4), 533–551. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1002/hrm.21633>
- Akkermans, J., Nykänen, M., and Vuori, J. (2015b). Practice makes Perfect? Antecedents and Consequences of an Adaptive School-to-Work Transition. *Sustainable Working Lives - Managing Work Transitions and Health throughout the Life Course, Vuori*. London: Springer Publishers, lk 65–86. https://www.researchgate.net/publication/275946911_Practice_Makes_Perfect_Antecedents_and_Consequences_of_an_Adaptive_School-to-Work_Transition
- Akkermans, J., & Tims, M. (2017). Crafting your Career: How Career Competencies Relate to Career Success via Job Crafting. *Applied Psychology: An International Review, 66*(1), 168–195. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1111/apps.12082>
- Akkermans, J., Paradniké, K., Van der Heijden, B. I. J. M., & De Vos, A. (2018). The Best of Both Worlds: The Role of Career Adaptability and Career Competencies in Students' Well-Being and Performance. *Frontiers in Psychology, 9*, 1678. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.3389/fpsyg.2018.01678>
- Banerjee, P., Gupta, R., & Gaur, J. (2022). Vocational mindset perspective for supporting graduate employability: a mixed-method investigation. *Journal of Vocational Education & Training, 1–25*. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/13636820.2022.2138955>
- Faloon, Kelly L. 2023. "The Skilled Labor Battle: Trade School vs. College." *Contractor Magazine 68* (2): 18–34. <https://search-ebshost-com.ezproxy.utlib.ut.ee/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=162063803&site=ehost-live>.

- Järva, J., Jurs, K., Kinkar, V., Lehtsalu, M., Lään-Saarik, K., Pöld, M., Rumberg, T., Traumann, T., Valk, K., Vilu, A. (2018). Karjäärinõustamise käsiraamat. SA Innove.
- Karjääri kujundamise pädevuste arengu toetamine. (2016) SA Innove.
https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2017/11/KOM_kirjeldus_29_12_2017-2.pdf
- Kutseõppeasutuse seadus (01.09.2013). *Riigi Teataja I*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/128122022049>
- Kallaste, E., Lang, A., Lillemets, A., Sandre, S.-L., & Sõmer, M. (2021). Karjääriteenused Eestis: teel terviklahenduseni. Tallinn: Centar.
- Kivisild, K.; Rekkor, S.; Kinkar, V.; Soonurm, I.; Mägi, J. (2020). “Õpitee ja töö muutuvus keskkonnas” juhendmaterjal.
<https://harno.ee/media/1208/download>
- Laur, L. (2021) *Pilootuuring karjääri kujundamise pädevusi hindava küsimustiku loomiseks*. Uurimistöö. Tartu Ülikool, Psühholoogia õppekava.
- Tappo, L (2023) *Karjäärialase kohanemisvõime küsimustiku eesti keelde kohandamine, seosed karjääri kujundamise pädevuste ja isiksusega*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Psühholoogia õppekava.
- Ling, H., Teng, S., Liu, X., Wu, J., & Gu, X. (2022). Future Work Self Salience and Future Time Perspective as Serial Mediators Between Proactive Personality and Career Adaptability. *Frontiers in Psychology*, 13, 824198. <https://doi.org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.3389/fpsyg.2022.824198>
- Le, S.-T., & Lin, S.-P. (2023). Proactive personality and the job search outcomes: the mediating role of networking behaviour. *British Journal of Guidance & Counselling*, 51(1), 29–45. <https://doi.org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/03069885.2021.1998362>
- Nestor, M. (2012). Kutseõppeasutuste vilistlaste uuring. Tallinn: Praxis.
http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Kutseharidus/Uuringud/kutseõppeasutuste_vilistlaste_uuring.pdf

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (01.09.2010). *Riigi Teataja I*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023076>

Pöld, M. (2017). Eesti noore karjäärijuhtimise pädevuste mudel. Magistritöö.
<https://digi.lib.ttu.ee/i/file.php?DLID=8827&t=1>

Statistika: Eesti Statistikaamet (2023). Kutseharidus (aastal 2022). Vaadatud 22.05.2023
<https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/haridus/kutseharidus>

Sánchez-Queija, M. I., Sánchez-García, L., Rothwell, A. T., & Parra, Á. (2023). Differences in self-perceived employability between university and VET students: an analysis of emerging adults in Spain. *Education + Training*, 65(10), 14–28. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1108/ET-09-2022-0366>

Sotsiaalse Innovatsiooni Labor 2023 (Si-Lab, 2023). *Piirkondlike karjääriteenuste mudelite teenusedisain*. <https://harno.ee/media/5422/download>

Savickas, M. L. (2005). The theory and practice of career construction. *Career development and counseling: Putting theory and research to work*, 1, 42-70.
https://scholar.google.com/scholar_lookup?author=M.+L.+Savickas&publication_year=2005&title=The+theory+and+practice+of+career+construction&journal=Career+development+and+counselling:+Putting+theory+and+research+to+work&pages=42-70

Sung, Y., Turner, S. L., & Kaewchinda, M. (2013). Career Development Skills, Outcomes, and Hope Among College Students. *Journal of Career Development*, 40(2), 127–145. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1177/0894845311431939>

Sulistiobudi, R. A., & Kadiyono, A. L. (2023). Employability of students in vocational secondary school: Role of psychological capital and student-parent career congruences. *Heliyon*, 9(2).

Zakaria, N., Yamin, A. Maarof, R. (2017) Career Management Skills Among Vocational Students. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/226/1/012187/pdf>

Lisa 1.

Kutseharidust pakkuvate koolide nimekiri, kus küsimustikku jagati.

Haapsalu Kutsehariduskeskus

Heino Elleri Muusikakool

Hiumaa Ametikool

Järvamaa Kutsehariduskeskus

Kuressaare Ametikool

Luu Metsanduskool

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Pärnumaa Kutsehariduskeskus

Rakvere Ametikool

Räpina Aianduskool

Sisekaitseakadeemia

Tallinna Ehituskool

Tallinna Kopli Ametikool

Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool

Tallinna Majanduskool

Tallinna Muusika- ja Balletikool MUBA

Tallinna Teeninduskool

Tallinna Tööstushariduskeskus

Tartu Kunstikool

Tartu Rakenduslik Kolledž

Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool

Viljandi Kutseõppekeskus

Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus

Lisa 2.*Käesolevas uurimistöös kasutatud küsimustiku vorm.*

Taustaandmed	
Sinu sugu?	Mees Naine Muu Ei soovi täpsustada
Sinu vanus täisaastates?	
Mis on hetkel Sinu põhitegevus?	
Kui õpid, siis milline on Sinu keskmine hinne?	
Milline on Sinu kõrgeim omandatud haridus?	
Millise haridustaseme oled juba edukalt läbinud?	Põhiharidus Kutseharidus koos põhihariduse omandamisega Kutseharidus põhihariduse baasil Üldkeskharidus Kutsekeskharidus Kutseharidus keskhariduse baasil Bakalaureusekraad Rakenduskõrgharidus Magistrikraad Doktorikraad Ei soovi vastata
Millise haridustaseme tahad saavutada?	Põhiharidus Kutseharidus koos põhihariduse omandamisega Kutseharidus põhihariduse baasil Üldkeskharidus

	Kutsekeskharidus Kutseharidus keskhariduse baasil Bakalaureusekraad Rakenduskõrgharidus Magistrikraad Doktorikraad Ei soovi vastata
Kas oled õpingute ajal osalenud erialasel praktikal?	Jah Ei Ei oska öelda Ei soovi vastata
Kuidas leidsid praktikakoha?	Kool aitas leida. Leidsin ise. Leidsin praktikakoha tänu tutvusele. Ei soovi vastata. Ei oska öelda. Ei ole osalenud praktikal.
Kas oled õpingute ajal teinud erialast tööd?	Jah Ei Ei oska öelda Ei soovi vastata
Kas praktika ajal või lõpus pakuti sulle erialast tööd?	Jah Ei Ei oska öelda Ei soovi vastata
Mis Sa arvad, missugust tööd Sa ~10 aasta pärast teed?	
Millistes karjääri planeerimist puudutavetes tegevustes Sa osaled või oled varem osalenud?	Karjääriõppe aine Ettevõtlusõppe aine

	Osalus karjäärinõustamisel Töövarjuks käimine Psühholoogiliste ja/või karjääritestide tegemine Järgmise haridustaseme kooli külastamine Ettevõtete külastamine Erinevate erialade praktikute, vilistlaste või tudengitega kohtumine Õppekavadega tutvumine Muu. Ei soovi vastata
Kellega oled oma tulevikuplaanidest rääkinud?	Sõbraga Pereliikmega Õpetajaga Karjäärispetsialistiga Psühholoogiga Mitte kellegagi Muu Ei soovi vastata
Karjääripädevused	
Eneseteadlikkus	Tunnen oma võimeid Tean, millised on mu isiksuseomadused Teadvustan, mis mind huvitab Kujundan head suhtlemis- ja koostööoskused Tunnen oma väärtusi Kujundan positiivse enesehinnangu Motiveerin ennast Sean endale heaolu suurendavaid sihte Hoian erinevad elurollid tasakaalus Hoian tasakaalus oma kohustused ja vaba aja

Info ja võimaluste analüüs	<p>Tunnen olulisemaid tööturgu reguleerivaid seadusi</p> <p>Olen kursis töömaailmas toimuvaga</p> <p>Mõistan hariduse ja tööturu omavahelisi seoseid</p> <p>Leian vajadusel infot mind huvitavatest õpi- ja töövõimalustest</p> <p>Analüüsin oma võimalusi tööturul</p> <p>Analüüsin oma kogemusi</p> <p>Mõistan majandusolukorra mõju minu karjäärivõimalustele</p> <p>Tunnen mind huvitavate ametite iseloomu ja nõudeid</p> <p>Märkan ühiskonnas levinud väärtuste ja uskumuste mõju minu valikutele</p> <p>Tunnen üleminekuvõimalusi Eesti haridussüsteemis</p>
Planeerimine ja tegutsemine	<p>Valin endale sobiva valdkonna</p> <p>Hindan oma võimalusi valitud valdkonnas edu saavutamiseks</p> <p>Sean realistlikke karjäärieesmärke</p> <p>Koostan tegevuskava oma karjäärieesmärkide saavutamiseks</p> <p>Tegutsen aktiivselt eesmärkide saavutamise nimel</p> <p>Kandideerin õppima või tööle</p> <p>Kohandan vajadusel oma karjääriplaane</p> <p>Mõistan eelduste ja kogemuste rolli karjäärivalikul</p> <p>Leian alternatiivseid karjäärivõimalusi</p> <p>Teen põhjendatud otsuseid eriala valiku ja haridustee jätkamise kohta</p>
Karjäärialane kohanemisvõime I- karjääriga hõivatus	<p>Oma tulevikust mõtlemine</p> <p>Mõistmine, et tänased valikud kujundavad mu tulevikku</p> <p>Tulevikuks valmistumine</p> <p>Oma haridus- ja tööalaste valikute teadvustamine</p> <p>Oma eesmärkide saavutamise planeerimine</p> <p>Oma karjäärist hoolimine</p>
Karjäärialane kohanemisvõime II - karjäärialane kontrollitunne	<p>Optimismi säilitamine</p> <p>Iseseisvalt otsustamine</p> <p>Oma tegude eest vastutuse võtmine</p> <p>Oma uskumuste eest seismine</p> <p>Endale lootmine</p>

	Tegutsemine nii nagu õigeks pean
Karjäärialane	Mind ümbritseva maailma uurimine
kohanemisvõime	Paremaks inimeseks saamise võimaluste otsimine
III - karjäärialane	Enne otsuse tegemist valikuvõimalustega tutvumine
uudishimu	Erinevate tegutsemisvõimaluste nägemine Mind huvitavate teemade põhjalik uurimine Uute võimaluste otsimine
Karjäärialane	Ülesannete efektiivne lahendamine
kohanemisvõime	Tagamine, et asjad saavad hästi tehtud
IV - karjäärialane	Uute oskuste õppimine
kindlustunne	Endast parima andmine Takistuste ületamine Probleemide lahendamine

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Kristiina Hovi